

Gervai András
Állami álomgyár
L'Harmattan Kiadó, 2018, 348 oldal, 3450 Ft

Rákosi és Kádár mozija

Tódor János könyvajánlója

Gervai András kollégámat nagyon irigyeltem, amikor annak idején az Oscar-díjas Szabó István ügynökmúltjának leleplezésével magára haragította a tradicionálisan képmutató magyar értelmiségi és főleg ballib elitet (hahaha). Egy Gyurcsány nevű un. miniszterelnök még a keblére is ölelte a felé áradó *őszinte együttérzéstől* meghatódó, könnyeivel küszködő, amúgy tényleg kiváló rendezőt és ex-besúgót *A napfény íze* című filmjének díszbemutatóján. Nem mellesleg a kötet szerintem legjobb írása a rendkívül korrekt Gervai elemzés Szabó finoman szólva vitára ingerlő, generációkon átívelő, a zsidó asszimiláció lehetetlenségét (vagy defektes lehetőségességét?) ábrázolni próbáló, szerintem is sikertelen filmpannójáról (*A Sorsok sorsa. A napfény íze* és előzményei). De persze nem marad sokkal mögötte a Kertész Imre Nobel-díjas regényét teljesen félreértő, illetve abból semmit fel nem fogó Koltai Lajos rendezte *Sortalanság* filmadap-

tációjának kritikája sem (*A Sorstalanság* filmen). Felmerül a rengeteg pénzből készült bűn rossz film és a Gervai írás kapcsán a gyanútlan nézőben, hogy operatőrök, színészek miért érzik úgy kényszeresen, hogy már pedig, ha török, ha szakad, nekik rendezniük kell? Színdarabot és filmet egyaránt.

Mivel Gervai le merte írni az igazságot, mindörökké ő lett ennek a minden eresztékében elszabott, töpördött országnak a legkellemetlenebb, a sznob és álságos értelmiségi mainstream által leginkább gyűlölt filmipari térképésze. Volt bátorsága és lelki ereje belesni a honi filmgyártás Patyomkin-díszletei mögé a mocskos hátsó udvarba, ahol a szocreál állami filmálmok készültek többnyire etikátlán, cenzúrázott „luxuskivitelben”. És ahol ebben a fülkeforradalom teremtette, a hatalomgyakorlók lopásra és csalásra alapozott újkori államszocializmusában jelenleg is készülnek a Hollywoodból adó-

csalás miatt hazamigrált producer boszorkánykonyhájában. És láss csodát, a mostanság államilag támogatott filmek (ahogy Rákosi és Kádár idejében is) aratnak a nemzetközi fesztiválokon, bizonyítva, hogy a diktatúra (legyen az szocialista, illiberális vagy éppen kereszténydemokrata) fura módon megacélozza, inspirálja a filmkészítőket, már amennyiben azok tehetségesek. A kisebb és nagyobb megalkuvások nyilván most is az üzemmód szerves részei a rövid pórázon (állami pályázati pénzek) tartott filmkészítők számára. De hogy kinek mennyire kellett szembeköpnie magát egy Oscar-díj nominálásért, nemzetközi bemutatkozásért, illetve azért, hogy a filmjét egyáltalán elkészíthesse, arra ma még nincs rálátásunk. Talán majd egyszer Gervai András kideríti, megírja ezt is.

Gervai nem kötött alkut, nem épült be a rendszer(ek)be, sem a szociálibsi sem a népnemzeti bagázsok nem

értékelték-értékelik a helyén, nem kapott állami díjakat. Aki kérlehetetlenül teszi a dolgát az persona non grata minden hazugságra (szocializmus, kapitalizmus, liberalizmus, illiberalizmus egykutyá) épülő állam-rezonban.

A kitűnő kritikus (nem mellesleg nagyszerű novellista, szépírói kvalitásai nyomot hagynak tényfeltáró dolgozatain is), akinek írásaival az Új Könyvpiac olvasói is rendszeresen találkozhatnak, azóta is fáradhatatlanul tapossa ki a dolgok valódi állásáról mit sem sejtő, gyanútlan filmbarátoknak az un. államszocializmus filmes dzsungelének járhatatlannak tetsző ösvényeit. Előre a lenini úton. Természetesen a könyörtelen kutatói machetával a kézben.

„A művészetek közül számunkra legfontosabb a film. Ki emlékszik még, ki mondta ezt? Bizony ezt Lenin mondta, az én gyerekkoromban minden moziban ki volt írva a pénztár fölé, úgy, hogy amikor az ember jegyet vett, úgy érezhette, Lenin útmutatását követi. Lenin aligha azért tartotta a filmet annyira fontosnak, mert felismerte az akkor még fiatal, új művészeti ágban rejlő esztétikai lehetőségeket, hanem mert politikusként jól látta, hogy az írástudatlan milliókra, akiket a forradalom mozgósítani akart, legkönnyebben a mozgó képek révén lehet hatni.” (Kőszeg Ferenc a Verzió 4 filmfesztivál megnyitóján 2007-ben).

Legújabb könyvével (*Állami álmogyár*) Gervai úgy tetszik (meglehető, tévedek) lezárta a maga részéről a Rákosi-és Kádár korszak filmgyártásának politikatörténetét. A trilógia első kötetében, A tanúban arra volt kíváncsi, hogyan pofátlankodott be az egypártállami kultúrpolitika a filmkészítők mindennapjaiba, s hogy ezek a többnyire jobb sorsra érdemes for-

gatókönyvírók, rendezők miféle „küzelmeket vívtak a filmgyár, a minisztérium és a Párt különböző képviselőivel, milyen trükkökre, megalkuvásokra kényszerültek”. Maga a szerző írja minderről ezt mostani könyve bevezetőjében, saját munkásságát összefoglalva, mintegy sorvezetőt adva a későbbi recenzensek kezébe. (Köszönet érte!) Persze ezeknek az un. megalkuvásoknak a skálája meglehetősen széles: az öncenzúrától a kollegák besúgásáig, vagyis önmagunk becsapástól a szaktársak elárulásáig van itt minden. Gervai András mondja filmtrilógiájának második darabjáról: *A Fedőneve „szocializmus”. Művészek, ügynökök, titkosszolgák* című könyvemben a filmesek állambiztonsági megfigyelésének, illetve beszerzésének folyamatát, a filmszakmát érintő politikai, kultúrpolitika döntések és a titkosszolgálatok háttérmunkája közötti összefüggést helyeztem nagyító alá.”

Nem áruljuk el, hogy pontosan miről is szól a legújabb Gervai kötet, amit mi, meglehetősen önkényesen, a filmideológiai trilógia lezáró darabjának vélünk. Nem lőjük le a poént, de igyekszünk kedvet csinálni a könyvhöz a számunkra legizgalmasabb, legérdekesebb írásokból szemezgetve.

Például: Rákosi és Kádár moziját emlegetjük, de ez a nemzet szovjetek által kicserélt Mátyására csak átvitt értelemben igaz. Nem sokat tudunk arról, hogy a tarkopasz diktátor szeretete, fogyasztotta-e a filmeket. Mindazonáltal, ahogy Lenin, ő is (magyar hangja Révai József) irányt szabott, és a filmmel is igyekezett egész népét a kommunista baromságokhoz idomítani.

Vizont Kádárék minden pénteken moziztak. A szó szoros értelmében.

Szóval az elvtársak nem csak vadásztak (a kultúrát felügyelő, tényleg film-buzi Aczél György kivételével), de a magyar népnek betiltott filmeket is előszeretettel kukkolták délutánonként a Hungarofilm Báthory utcai bársonyfoteles peep showjában. A politbüros kiválasztott káderek Kádárral és feleségével az élen 24 év alatt 892, döntő többségében amerikai és nyugat-európai filmet néztek meg. Egyebek mellett a James Bond-széria négy darabját, amelyeket aztán – több száz másikkal együtt – ideológiai, politikai, ritkábban anyagi okokból nem vettek meg.

Munka volt ez a javából, ideológia szűrő: értünk haragudtak a rothadó kapitalizmus kulturális szemetjére, nem ellenünk. De ők legalább élvezték, amit szeretet népüknek megtiltottak. A zsarnokság zsigerien benne volt ebben is, ahogy minden másban. Ami kicsit elkeserített: Gervai könyvéből tudtam meg, hogy még olyan kiváló szellemek is szerepet vállaltak a szocialista filmcenzúrában, mint az érzékeny és mívelt költő Somlyó György. Ja, meg az un. szocialista korszakbeli színészszenik (Besenyey, Kállai, Sinkovits) életmű portréiból is fájdalmasan üvölt a káosz: megalkuszom, tehát vagyok. Prózáiban: megalkuszom, mert élni, dolgozni szeretnék.

Kíváncsian várjuk Gervaitól a folytatást. Az illiberális, bocsánat kereszténydemokrata Orbán-korszak filmes umbuldáinak felderítését. Na meg egy vitriolos elemzést mondjuk egy Vajna Tímea forgatókönyvből forgatott Dobó Kata rendezte sok százmillióból készült politikai thrillerről, aminek régen megvan már a munkacíme: Hogyan loptuk szét Magyarországot.